

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Любка Петрова Липчева-Пранджева

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'

в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

професионално направление: 2.1. Филология;

научна специалност: Българска литература

Автор: доц. д-р Елена Славова Гетова

Тема: **Социокултурни и литературни присъствия на възрожденската книга в българска литература от XIX и XX век**

1. ПРЕДМЕТ НА РЕЦЕНЗИРАНЕ

Със заповед № Р33-599 13. 02. 2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: *Социокултурни и литературни присъствия на възрожденската книга в българска литература от XIX и XX век* за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, Българска литература. Автор на дисертационния труд е доц. д-р Елена Славова Гетова, катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологически факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доц. д-р Елена Славова Гетова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- протокол от катедрен съвет, свързан с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- списък на участия в научни конференции по темата на дисертационния труд;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.

Дисертантката е приложила 16 броя публикации по темата на дисертационния труд.

2. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Елена Славова Гетова завършва *Английска езикова гимназия*, град Пловдив през 1989 г., а през 1995 г. се дипломира в СУ „Климент Охридски“ като магистър по Българска филология (първа специалност) и Френска филология (втора специалност). Тя продължава образованието си с едногодишна следдипломна квалификация във Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ (1996-1997 г.), а през периода 1999-2004 г. е вече редовен докторант в катедра *История на литературата и сравнително литературознание*. През 2004 г. след успешно издържан конкурс Елена Гетова е назначена за асистент по история на българската литература (Възрожденска литература). В периода 2001-2002 година е водила и семинарни занятия по съвременна българска литература. През 2004 г. тя специализира във Франция. През април 2005 г. защитава дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на тема: *Българо-френските периодични издания от втората половина на XIX век (възрожденски аспекти на журналистическия превод)*. Хабилитира се през 2008 г. по научна специалност 05.04.02 Българска литература (Възрожденска литература) с тема на хабилитационния труд „Почеркът на пътя. XIX век. Пътуването. Писането“.

През периода 2012-2015 г. Елена Гетова е лектор по български език, литература и култура в Департамента за славянски езици и култури на Страсбургския университет, Франция. След завръщането си като преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски“ води базисни и избираеми лекционни курсове за бакалавърската степен на множество филологически специалности.

Елена Гетова е член на редколегията на Научните трудове на Филологическия факултет (2008 -2015) и е отговорен редактор на изданието в периода 2010-2012 година. Тя има значителен опит както в организирането на научния форум „Паисиеви четения“, така и в провеждането на ежегодните научни конференции за студенти и докторанти към Филологическия факултет. Успешно работи в научни и научно-приложни проекти, в два от които е част

от международния им ръководен екип. От декември 2015 г. Елена Гетова е заместник-декан на Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”.

3. АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТИКАТА И ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ НА ПОСТАВЕНИТЕ ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Темата на предложението за обсъждане дисертационен труд: *Социокултурни и литературни присъствия на възрожденската книга в българска литература от XIX и XX век* не би трябвало да изненадва никого от професионално ангажираните изследователи на културата на Българското възраждане – тя несъмнено е обобщаващо заявяване на задълбочените, вече многогодишни занимания на доц. Гетова с публицистиката, с пътеписната традиция, с културните прегласи, с библиотечния строеж на Българското възраждане, т.е. тя е резултат от активното участие на дисертантката в актуалните за гилдията научни дебати. От друга страна, със силно изместения си фокус и ахроничното съвместяване/ интерпретиране на свръхобемна проблематика през един основен конструкт: *книгата*, темата на дисертацията несъмнено е иновативна и е изненада за всички, които познават работата на доц. Гетова. Напрежението във формулировката на темата между ясната детерминираност при определената форма *възрожденската книга* и неопределената, свободно зададена, форма на *българска литература* предпоставя една почти безкрайна множественост на изследвания обект. Обърнато и съответно новопоставено изглежда и целепологането при избора на тази тема – да се предложи не хронологичен разказ за съдбата на възрожденската книга, а чрез литературоведски анализ на моделите за присъствието ѝ „да се прояви потенциалът” (4 с.) на възрожденската книга в различните социокултурни полета. Оттук нататък, в конструкцията на цялостното си изложение, дисертацията ще описва всяка анализационно привлечена, контекстна конфигурация на българска литература (всяка „забелязана” от интерпретацията форма на българска литературна комуникация) като пораждаща, притежаваща или помнеща оразлично свои силуети на възрожденската книга.

4. ПОЗНАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За разлика от заплетената игра на точност, неопределеност и плеоназъм в заглавието (рискова заради недоволствата, които би могла да породи), по отношение на изследователската си методология дисертационният труд държи на максимална яснота. Изборът на социологията на литературата като оперативен модус е защитен през детайлен обзор на дисциплинарното поле с оглед на френската изследователска традиция. Тази първа историко-методологическа подчаст на дисертацията пресъздава напреженията вътре в самото

научно поле, пресъздава диалога между „авторитети и последователи”, между културни наследства и социални и научни съперничества и надмогвания. Въпросът дали дисертационният труд непременно изисква подобно обзорно представяне на френската школа, преследва четенето на тази част (още повече, че това четене – няма как – самолюбиво е убедено, че познава и Дюркейм, и Фуко, и Бурдийо... и може би само при ескиза: *Иван Шишманов и Гюстав Лансон* леко се стъписва от разликите между познаващо цитиране и диалогово припознаване на един изследователски метод). Пълноценният отговор идва със следващата подчаст, която обглежда полето на българската възрожденска литература (може би най-социологично четената констелация на българска литература) през току-що съобщените моделни разрези, предложени от френската социология на литературата. И става очевидно, че има твърде много съотнасяния, които тепърва предстои да бъдат разгръщани. Анализът обръща по-специално внимание на едно от тях – на възможността да се препрочете литературата на Българското възраждане като „пример за видовете контрол върху културните практики през XIX век” (с. 57): да се проучат механизмите на цензура в Османската империя, рестрикциите по отношение на издания на чужди езици, „преследване на политически ангажирани интелектуалци и техните издания, максимално свитото легално разпространение, икономическата принуда за автофинансиране и т.н. Казано по друг начин, обзорът на френската социология на литературата приканва към прочит на българската възрожденска литература от „литература за свободата” в литература, продуцирана и функционираща в несвобода. От очертаня широк набор на изследователски полета, проектирани през социологията, част от които са разработвани по-скоро спорадично или в проекцията на отделния почерк, дисертацията е избрала за своя анализационна територия „книгата”. Тъкмо в това поле и натрупванията в българската литературно-историческа традиция (библиографски, методологически, интерпретаторски), и постиженията никак не са малко. Анализът приема това предизвикателство, ще демонстрира детайлно познаване на традицията и ще следва едно почтено забелязване и коментарно включване на всяка приносна разработка. Привличането на методологическия модел на социологията му е предоставил достатъчно свобода на оразлично интерпретиране: „утвърдени в метафоричната си употреба представи за книгата” калейдоскопично се полагат в различни варианти на тяхната приложимост и така се подлага на съмнение тъкмо тяхната „втвърденост от значения”(с.10).

5. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Двете основни части на изследователския труд проследяват в ясно заявен отказ от хронологии множество присъствия-преображения на възрожденската книга. Социологическият подстъп е позволил да се работи през цялото многообразие на форми,

пресичащо редица дискурсивни граници: художествена, научна, публицистична, учебникарска литература; авторски и преводен текст; лична, притежавана и чужда (пожелана) книга; приписката като пренаписана „книга в книгата“; каталогът като избор от книги на масовото, създаващо „коалиции на споделеност“ четене; чужди книги, които предопределят българските; похитени книги, изгорени ръкописи и др.

Стремежът да се излезе извън познатите йерархии на подреждане в дисертационната структура, не означава, че натрупванията на идентифицирани присъствия на книгата са лишени от логиката на предпоставено подреждане. Личното и обществено битие на книгата са анализирани в напрегнатото им конкуриране и взаимно пораждаване. Книгата от страния (анти)каталожен свят на библиотеката на Н. Рилски не е същата книга, която ще открием в каталога на която и да било съвременна библиотека. Разликата между прочетената книга (в единичната форма на прочита-притежание) и описаната, достъпна за другите (четена многократно или пък нито веднъж) книга е разлика на социални същности, разлика на идентичности. Въпреки че няма икономическа книга с авторско име *Иван Богоров*, текстът на автора *Богоров* задава българския библиотечен каталожен ред за икономика, в който името Адам Смит е в твърде отдалечена позиция, която пък няма как да помни скромното си българско начало в студия под заглавие „Издирвания върху естеството и причините за богатството на народите“. Като настоява, че книгата на журналиста Анри-Пиер дьо Вестин не бива да се чете просто като сборник с публикуваните вече във вестник „Фигаро“ послания от столицата на Османската империя, авторката убедително демонстрира, че не журналистическият поглед, а предварително прочетените книги, самите те „вторична литературност и европейскост“, раждат книга-сборник, която съответно е „метафикционален диалог между „Европа“ и „Ориента“.

От успешно проектираните „литературни присъствия на книгата на Възраждането“ ще откроя по-специално един сюжет: Йовковите „Вечери в Антимовския хан“ като структурна памет за възрожденските гадателни книги, защото е може би най-атраaktivното от всички разкодирани преображения на възрожденската книга (без да подценявам книгата за „Сватбата на Хайдут Янчо“ и драматургичните перипетии на „Ловченският владика“). Колкото и привлекателна да е изградената линия на присъствия на гадателните книги (Вазовите „Чичовци“ през предсказанията на Мартин Зедека, Йовковите „Вечери“ през „пророчествата на прочутия Казамя“), и в двата канонични за българската литература текста цитирането на гадателните книги е сред множеството други – при Вазов иронично изброени в списък (впрочем многократно реконструиран и коментиран), при Йовков – през удвояването на фигурите на четенето. И ако държим непременно гадателните книги да са структурно моделни

за цикъла „Вечери в Антимовския хан”, ще трябва все пак да използваме реконструкцията и на двата типа гадателна книга, за които дисертацията говори: „Казамия“ в превод на Атанас Гранитски (през цялата сериозност на читателя ѝ дядо Генко) и практиката на издания с иронична разколебаност на пророчествата, започнала още от 1861 година (с цялата усмихната заслушаност в Йовковия разказ на читателя/разказвач и събеседник на дядо Генко). Този втори читател помни друга гадателна книга, по друг начин и я разполага в съвсем различен библиотечен ред. За „Вечерите” двамата „гадатели” са еднакво важни (съответно книгите им) тъкмо чрез самотата си, чрез мястото на „излишните” хора, с излишното знание.

Разделът „Периодика и драматургия” поставя читателя на дисертацията пред въпроса за пределността на разпъването на метафората *Книга* като анализационен инструмент. Убедителното интерпретиране на „Ловченският владика” като несполучилото „позорище“, което през нивото на коментарната текстовост успешно се реализира като книга, вече е „прескочило” бариерата книга/сцена. В тази част е проследена фактологично веригата *актуално събитие, информация в пресата, сценична „възстановка” на събитието*, като драматургичният текст може да е нов и/или адаптивно прекроен според новите имена, случки и топоси. Дали това, че „театралното представление се превръща в документален илюстриран и обживян разказ за непосредствено протичащи исторически събития” (с. 286) е напълно достатъчно основание, за да го причислим към *Книгата*, да го мислим като поредно нейно преображение? Разбира се, зная, че всеки опит да бъде спряен брикольорът в играта му на инструментариум, ще стигне или до *Книгата* като *Свещения текст*, или до паметливо цитиране на „позитивното” (затова и „точно”) определение на понятието *книга* на полковник Краус фон Цилергут от любимите на всички ни „Приключения на добрия войник Швейк”: „*Книгата, господа, представлява от себе си множество различно нарязани листове хартия с различен формат, които са напечатани и събрани на едно, свързани и стуткалени. Да. Знаете ли, господа, какво е туткал? Туткалът е лепило.*“ ...

Четвъртата част на дисертацията със сигурност предлага плодотворна пределност на разгръщане на социокултурните присъствия на Възрожденската книга. Тук възрожденската книга е не просто ред от библиотечното подреждане на българската култура, а обект на активно метачетене, тя е откритие/творение на талантиливи Библиотекари като Иван Шишманов и Петър Динеков. И тук е мястото да отбележа, че в процесията от отброявани преобразования на книгата ще трябва да включим и още едно – то не е в съдържанието, а в съдържимото на текста на дисертацията. Става дума за книгите, с които общува тази дисертация – една лична „скриптория” на изследователката, на чието богатство си заслужава да се зарадваме.

6. ПРИНОСИ И ЗНАЧИМОСТ НА РАЗРАБОТКАТА ЗА НАУКАТА И ПРАКТИКАТА

Дисертацията *Социокултурни и литературни присъствия на възрожденската книга в българска литература от XIX и XX век* е мащабно изследване, базирано на впечатляващ с обема си аналитичен материал. Тя аналитично и чрез богато множество на интерпретации потвърждава усетите за неизменната актуалност на възрожденската книга в българското духовно пространство и извежда експлицитно процедурите за производство на това „вечно завръщане“. За мен приносният характер на изследването е преди всичко в проектираните възможности на едно ново изследователско поле за книгата. Успешната им защита е особено видима в резултатите от интерпретациите на възрожденската преса – като пространство, което, пресичайки личното и общественото, институционализира книгата, обосновава социалната ѝ значимост, но и като функционално преображение на самата книга, като една „забързана“ в срещата си с актуалното четене книга. Продължена, логиката на това моделно мислене за книгата поставя поредица от любопитни въпроси, чието отговаряне със сигурност ще „опре“ до толкова съвременни форми като *книгата по филм* или *блога като книга* и нищо чудно да открие неподозира устойчивост на това, което сме свикнали да определяме като „възрожденски тип книга“.

Несъмнено приносен е и моделът на раждането на българската възрожденска книга от красивия егоистичен хаос на личните възрожденски библиотеки. Той също отваря поредица от изследователски търсения. В дисертацията разгръщането на този модел приключва с възрожденската книга като проекция на научното дирене (т.е. като академична библиотека, създадена от учени като Шишманов и Динеков), но пък остават отворени питання около престижността на възрожденската книга като част от личната библиотека; около функциите ѝ на забранена книга в македонския сюжет; около процесите на сакрализация или обратно на паремийно/пародийното ѝ помнене в българското ежедневие та чак до специфичното връщане на възрожденската книга обратно в устността чрез съвременната емигрантска култура на общностите извън България.

7. ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Включените към материалите по защитата на дисертационния труд 16 публикации на доц. Елена Гетова са пряко свързани с темата на дисертацията и в голямата си част представляват по-ранен вариант на разгръщането на някои от централните теми на изследването. Статиите са публикувани в престижни научни издания и отговарят изцяло на специфичните изисквания на Филологическия факултет. Една значителна част от тези текстове са били

представени на национални и международни научни форуми и това ясно свидетелства за успешния старт на активното обсъждане на проблематиката на дисертационния труд в академичната общност.

Авторефератът успешно изпълнява основната си задача да отрази надеждно постиженията на дисертационния труд. Изготвен е в пълно съответствие с изискванията по процедурата и в него ясно и пълноценно са представени: целта на изследването, основните му съдържателни компоненти, направените изводи, публикациите на автора по дисертационната тема, както и базисните научни приноси на труда.

8. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *Социокултурни и литературни присъствия на възрожденската книга в българска литература от XIX и XX век* е мащабно изследване, базирано на впечатляващ с обема си аналитичен материал. Изследването съдържа научни резултати, които представляват несъмнен оригинален принос. Респектират високата компетентност на авторката и професионализъмът ѝ в работата с източниците. Дисертацията съответно отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Поради гореизложеното убедено давам своята положителна оценка и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен ‘доктор на науките’ на доц. д-р Елена Славова Гетова в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление: 2.1. Филология; научна специалност: Българска литература.

19. 04. 2017 г.

Рецензент:

проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева